

PUSZTAY JÁNOS

FAKUL A VILÁG NYELVI SZŐTTESE

■ 1. Feltételezések szerint mintegy 12–15 ezer évvel ezelőtt beszéltek a világon a legtöbb, 15 ezer nyelven. A gyarmatosítás korában mintegy felére csökkent ez a szám, s azóta is minden évvel néhány százaléknyi nyelv tűnik el.

A világ jelenleg mintegy 6000 nyelvének túlnyomó részét kis lélekszámú, néhány főtől száz-ezer főt számláló közösség beszéli. Ezeknek a közösségeknek a nyelvei teszik ki a világ összes nyelvének mintegy háromnegyedét. Ezek a közösségek és nyelveik, számos nagyobb, akár milliós lélekszámú közösséggel együtt kisebbségi helyzetben vannak. Ezt könnyű belátni, ha arra gondolunk, hogy a világ mintegy 200 államában él a mintegy 6000 különböző nyelvet beszélő nemzetiség. Észtország vagy akár Málta azon ritka kivételek közé tartozik, amelynek egymillió vagy az alatti számú lakossága államalkotó és nyelve államnyelv.

A multinacionális államokban a nem államalkotó, az esetek legnagyobb részében azonban óslakos kis lélekszámú népesség – egy-két ritka kivételtől eltekintve – veszélyeztetett, mert alárendelt helyzetben van. A veszélyeztetettség nem fizikai, „csupán” szellemi értelemben jelentkezik. A többségi hatalom által szigorú korlátok közé szorított kisebbségi nyelv a domináns nyelvre való áttérés következtében megszűnik a közösség kommunikációs eszköze lenni, s ez előszobája (lehet) az identitásváltásnak, ami egyszersmind azt is jelenti, hogy az adott közösség megszűnik annak lenni, ami korábban volt.

Én magam a – különböző felfogások szerint – 20–30 nyelvet magában foglaló uráli (finnugor) nyelvcsalád jövőképét illetően úgy vélem, hogy 8–10 nyelvnek, ha nem is a napjai, de évei, esetleg évtizedei meg vannak számlálva.

Különböző jóslatokat fogalmaztak meg a világ nyelvi helyzetének alakulásáról. Derülátó jóslatok szerint századunk végére a világ nyelveinek mintegy fele tűnik el vagy kerül erősen veszélyeztetett helyzetbe (Krauss 1992, *UNESCO* 2003a). A borúlátó szakemberek szerint ezt az arány elérheti akár a 80 vagy akár a 90 százalékot is (Krauss 1998). Ez azt jelentené, hogy a jelenleg mintegy 6000 nyelvből századunk végére ezernél is kevesebb nyelv marad meg. Az észtl nyelvész, Mart Rannut sarkosan megfogalmazott véleménye szerint csak azok a nyelvek maradnak fenn, amelyekre a Microsoft szoftvere és a Nokia telefonmenük le vannak fordítva (Rannut 2003) (ekkor a Nokia még piacvezető volt). Hasonló Pomozi Péter véleménye is: „A legborúlátóbb, ám nem feltétlen irreális előrejelzések szerint 2100-ra csak azok a nyelvek maradnak meg a kíméletlen globális harcban, amelyek önálló államisággal, teljes értékű, állandóan fejlesztett standardváltozattal és folyamatosan naprakész informatikai támogatással rendelkeznek. Jelenleg szűk ötven ezen nyelvek száma a Földön” (Pomozi 2020: 121–122). Pomozi ausztráliai példán keresztül mutatja be, milyen gyorsan mehet végbe a nyelveltűnés, nyelvfeladás folyamata. „1970–2014 között Ausztrália standard változat nélküli őshonos nyelveinek 32%-a örökre elnémult, 40%-a pedig a kritikusan veszélyeztetett (kihalástól közvetlenül fenyegetett) kategóriába került” (Pomozi 2020: 121). Azt egyelőre elképzlni sem lehet, milyen súlyos veszteség éri a világot, ha ez az egyre gyorsabb ütemet felvevő folyamat végbemegy.

Én magam a – különböző felfogások szerint – 20–30 nyelvet magában foglaló uráli (finnugor) nyelvcsalád jövőképét illetően úgy vélem, hogy 8–10 nyelvnek, ha nem is a napjai, de éveit, esetleg évtizedeit meg vannak számlálva. Ezek mind az Oroszországi Föderációban, őshonos népek beszélte nyelvek.

A veszélyeztetettség azonban nem csupán a kis lélekszámú, kisebbségben élő közösségeket és nyelvüket fenyegeti, meglátásom szerint veszély leselkedhet a nagyobb lélekszámú, önálló államisággal rendelkező közösségek nyelvére is, azaz a különbséggel, hogy ez utóbbiak előtt áll a lehetőség a veszély elhárítására. (A kérdéskörrel ld. Gál 2009, 2010)

A kérdés összefügg egy fontos szemponttal, a nyelvek súlyozásával, ami előbb vagy utóbb kihat a nyelvek fennmaradására. A statisztikai számoknál ugyanis többet mond a nyelvek hierarchiája a tudomány és a publikációk szempontjából. A finn nyelv jövőjével foglalkozó tanulmánykötet (*SKT*) szerzői négy szintet különböztetnek meg:

1. szint: hiperközponti nyelv az angol,
2. szint: szuperközponti nyelvek (francia, spanyol, orosz, kínai, japán, arab, hindi, német, portugál);
3. szint: 100 nemzeti vagy területi központi nyelv, ebbe a csoportba tartoznak a Skandináviában beszélt nyelvek, beleértve a finnt is, s valószínűleg a magyar is;
4. szint: a világ nyelveinek 98%-a, a tudomány szempontjából periférikus nyelvek.

Számos humán és társadalomtudományi terület született meg éppen azért, hogy a nemzeti állam és a társadalom számára nyújtottak ismereteket. Ezekben a területeken az angol nyelvű kiadványok és tudományos intézmények túlértékelése és mechanikus alkalmazása káros hatást fejt ki. (*SKT* 98) Ez a szempont azért lényeges, mert ha egy nyelv kiszorul valamely nyelvhasználati szférából, elindul a konyhanyelvvé válás útján, ami a nyelvfeladás előszobájának is tekinthető.

2. Nézzünk szét ezek után – néhány, a nyelv helyzetét befolyásoló tényező alapján – az uráli (finnugor) nyelvcsaládban, különös tekintettel a finn nyelv helyzetére és jövőjére!

Mindenekelőtt hangsúlyozni kell, hogy a nyelvcsaládunkhoz tartozó népek jogilag-közigazgatásilag két csoportra oszthatók: vannak az önálló államisággal rendelkezők (észtek, finnek, magyarok), s vannak a multinacionális államokban kisebbségként élők. Ez utóbbiak megint csak két csoportra bonthatók: egyfelől EU-tagállamban élő kisebbségek (a lappok nagy része, a lívek, a határon túli magyarok), másfelől nem EU-tagállamban élők (az oroszországi uráli népek). S bár kisebbségijogi szempontból azonos helyzet illetné meg őket, a valóság azonban gyökeresen más. Elsősorban az oroszországi asszimilációs nemzetiségi és nyelvpolitika nyomása alatt sínylődő – nemcsak uráli – népekre gondolhatnánk, de EU-s tagállamban élő kisebbségeket is számos negatív körülmény sújt, elegendő csak a határon túli magyarság helyzetére gondolni egyik-másik szomszédos államban.

2.1. Az oroszországi uráli népek kétszeresen is kisebbségek, mert nemcsak összorosz viszonylatban azok, hanem a róluk elnevezett tagköztársaságban vagy autonóm körzetben is. Helyzetüket az állam nyelv- és kisebbségpolitikája határozza meg, amit fölerősít a gyenge nemzettudat.

A 2010. és 2020. évi népszámlálás adatai szerint a hantik (+2%), a manysik (+2%) és a nyenyeczek (+1%) kivételével mindenütt kisebb, de inkább nagyobb mértékű demográfiai csökkenés figyelhető meg. Az értékek magukban foglalják az identitásváltással bekövetkező csökkenést is.

Az oroszországi uráli népek nagy része a róla elnevezett tagköztársaságban vagy autonóm körzetben, ill. ilyen státusszal nem rendelkező ősi lakóhelyén él, nem elhanyagolható, főként a nagyobb lélekszámú népek esetében a diaszpórában élők száma, aránya sem.

Az anyanyelv vállalásának kérdése azért fontos, mert szoros összefüggés van/lehet az anyanyelv és a nemzeti identitás között. A *Suomen kielen tulevaisuus* (A finn nyelv jövője – SKT, 2009) című tanulmánykötetből idézek – azért ebből, mert élesen szembenáll a finn külpolitika utóbbi években tapasztalt gyakorlatával, lásd például a migránskérdésben képviselt finn álláspontot –, tehát: „A finnek identitása, az, hogy kik vagyunk vagy kik próbálunk meg lenni, központi nemzeti érték. Az ilyen értékeket a nemzetek készek megvédeni minden rendelkezésre álló eszközzel és módon. Az identitás arra a kultúrára épül, amelyik körülvesz bennünket, és amelyben felnőttünk. A kultúra a maga részéről kapcsolódik a nyelvhez, amelyet használunk, mert a nyelv pillér és a világ leképezésének eszköze, amelynek révén tud csak működni a kultúra” (SKT: 10). Néhány oroszországi uráli nép anyanyelv-vállalásában 1989–2020 között hullámvasút-szerű mozgás tapasztalható. Míg 1989–2002 között (ebben az intervallumban következett be a Szovjetunió szétesése, s erősödött meg az 1990-es években a nemzetiségek öntudata, s tekintettek sorsukat illetően bizakodva a jövőbe) a nagyobb lélekszámú népek esetében pozitív változást tapasztalunk az anyanyelvvállalásban. 2002–2010 között minden nép esetében csökkentek a népszámlálási adatok. 2010–2020 között újra a pozitív változás dominál. Az anyanyelvvállalás összefügg az anyanyelv érvényesülésének kérdésével, ami viszont függ az állam nyelvpolitikájától.

Az oktatási rendszer a nyelvpolitika legfontosabb eszköze – akár az anyanyelv megőrzése, fejlesztése, akár annak elveszejtése szempontjából. Az Oroszországban e téren kialakult helyzet miatt az iskolák – ha egyáltalán felvállalják az őslakosság nyelvének ügyét – az anyanyelv oktatása és még inkább az anyanyelven folyó széles körű oktatás helyett tevékenységük hangsúlyát az anyanyelv népszerűsítését szolgáló programok (fesztiválok, versenyek, szemináriumok) megvalósítására helyezik. Mindez nem más, mint a nemzetiségi kérdés folklorizálása, és nem helyettesítheti az anyanyelv tanulását és az anyanyelven való teljes körű tanulást. Holott a legtöbb oroszországi finnugor nyelv alkalmas arra, hogy az oktatás nyelve legyen. Mintegy két évtizede az általam alapított Collegium Fenno-Ugricum (Badacsony) irányításával komi, mari, udmurt, erza- és moksamordvin szakemberek a *Terminologia scolaris* program keretében kidolgozták tíz iskolai tantárgy anyanyelvű terminológiáját. (Ezekről a kérdésekről részletesen ld. Pusztay 2023 megfelelő fejezeteit).

A hagyományos és az elektronikus sajtónak kiemelkedő szerepe van és kell, hogy legyen az anyanyelv megtartásában, fejlesztésében és ápolásában. Alapvető feltétel, hogy legyen nemzeti és szabad sajtó. A tapasztalatok nem kedvezők. A napilapok példányszáma csökken, a járási lapok, amelyek éppen a vidéken élő kisebbségeket látják/látnák el információval, sorra szűnnek meg, a rádió- és tévéadások ideje rövidül. Viszont az utóbbi időben egyre nagyobb teret kapnak az új technológiák, leginkább az internet. Ha a gyermekeknek lehetőségük van arra, hogy azonosítsák magukat jeles, az ő nyelvükön beszélő alakokkal, az nagymértékben hathat a nyelvválasztásra.

A könyvkiadást illetően: csökken a nemzeti nyelvű könyvekre fordítható összeg. Egyszerű kevesebb mind a felnőtteknek, mind a gyermekeknek szánt szépirodalom. Fontos könyvek is alacsony példányszámban jelennek meg. Egyszerű nehezebb hozzájutni nemzeti nyelvű könyvekhez, mert a terjesztőknek nem éri meg kevés példányszámban a kiadóktól távol eső vidékekre eljuttatni a könyvet. (Az oroszországi finnugor nyelvek helyzetéről részletesen ld. Pusztay 2006, 2023, 2024.)

2.2. Nézzük meg ezek után az önálló államisággal rendelkező finnugor nyelvű népek helyzetét.

Az ésszerű, a finn és a magyar nyelv helyzete kedvezőnek látszik, hogy államnyelvekről van szó, amelyek elvileg rendelkeznek az ezzel járó jogokkal és lehetőségekkel, valamint elegendő nagyságúnak tűnő beszélőközösséggel. Ám...

Finnország népességének statisztikai adatai érdekes összefüggéseket tárnak fel: miközben a finnek lélekszáma 2010-ig folyamatosan növekedett, arányuk az ország összlakosságán belül csökkent, köszönhetően a nagyfokú bevándorlásnak. Az egyéb (tehát nem finn, svéd, lapp) nyelvűek száma és aránya az elmúlt jó másfél évtizedben nőtt meg, már 2016-ban meghaladta a svéd őslakosság létszámát és arányát (5,25%, illetve 6,43%). 1990-ben a finnországi háttérű lakosság aránya 99,24% volt, a külföldi háttérűeké értelemszerűen 0,76%. Ez 2019-re ekként módosult: a finnországi háttérűek aránya 92,33%, a külföldi háttérűeké 7,66%, azaz 30 év alatt megtízszereződött (STV 2020). Az *Yliopistolehti* (2022/8) adatai szerint a finn nyelvűek aránya az utóbbi negyven évben 7 százalékkal csökkent, s nőtt a nem finn, svéd vagy lapp nyelvűeké. Míg 1980-ban ez utóbbiak a lakosság 0,2%-át alkották, 2021-ben már 8,3%-ot. A 458 ezer főből – ne fe-

ledjük, hogy Finnország össznépesége a *Suomen tilasto 2021*, (internet) szerint 5 538 350 fő – 88 ezer orosz, több mint 50 ezer észtl nyelvű, a további nagyobb csoportokat az angol, arab és szomáli nyelvűek alkotják (*Suomen Tilastokeskus*).

Észtország a maga 1 328 976 fős összlakosságával a kis lélekszámú államok közé tartozik. Megfigyelhető, hogy az észtl nyelvű lakosság száma az 1934. évtől 2011-ig jelentősen csökkent: 992 520-ról 902 547-re, ettől kezdve növekedésnek indult (2016: 906 806, 2020: 909 552). Az észtlakosságon belüli aránya 1941-ben mutatta a legmagasabb értéket (89,20%), ez 2020-ra 68,44%-ra csökkent.

A magyar nyelvterület sajátos és aggasztó képet mutat. A trianoni békediktátum következtében a magyar nyelvű lakosság egyharmada Magyarország határain kívülre szorult és került kisebbségi helyzetbe. A magyarság lélekszáma és aránya az anyaországban csökkenő tendenciát mutat, például a 2001. évi 9 416 045 fő és 92,32% 2011-re 9 937 628-ra és 83,66%-ra módosult. A határon túli magyarok esetében mind a létszám, mind az össznépeségen belüli arány – Burgenland kivételével – mindenütt csökkent (Tóth Péter 2017: 130).

Ami a nyelvi helyzetet illeti, a finn nyelv sok szempontból jó helyzetben van. A társadalom minden területén használják, sok szépirodalmi és tudományos művet adnak ki finnül, tanulják a közoktatásban és a felsőoktatásban, a tömegtájékoztatás is nagyrészt finn nyelvű. A látszat ellenére a finn nyelv használati területe észrevétlenül szűkül bizonyos tudományos területeken és egyes szubkultúrákban (*SKT* 11).

Finnországban a finn és svéd hivatalos nyelv mellett regionális hivatalos nyelvi státusszal rendelkeznek a lapp nyelv nyelvjárási változatai (inari és koltalapp), továbbá törvényi védelem alatt áll a roma és a jelyelv. A törvényi háttér ellenére a számi (lapp) nyelv helyzete Finnországban a közélet fontos területein gyenge (M. Bodrogi 2007: 183). Bár a törvény az említettek kívül más nyelveknek nem biztosít külön jogokat, mégis, más nyelvűeknek – például a Finnországban élő magyar gyermekeknek – lehetőségük van arra, hogy szervezett anyanyelvi órákra járjanak (Kovács Magdolna 2009, Dabóczy – Kovács 2025).

Az 1980-as évektől egyre több különböző nyelvű bevándorló érkezett Finnországba. Jelenleg mintegy 150 nyelvet beszélnek Finnországban, azaz a finn egyre több embernek lesz második nyelve. Az ország nyelvi térképe néhány évtized alatt jelentős változáson ment át. A finn nyelvi változatok száma a más anyanyelvűek finn nyelvhasználata miatt megnőtt, új finn nyelvi szerkezetek alakulnak ki, ami idővel megváltoztatja mind a beszélt, mind az írott finn nyelv összképét (*SKT* 39–40). A nagyfokú bevándorlás hatására várhatóan megváltozik a finn nyelvű közösség nyelvi tudatossága, a finn nyelv közösségi jelentősége a soknyelvűvé vált Finnországban újszerű értelmezést kaphat (*SKT* 33). Az *SKT* szerzői szerint ez gazdagítani fogja a finn nyelvet. Hogy szerkezeti és szókészleti (el)változásokat előidézhetsz, azt biztosra vehetjük, de hogy ez a finn nyelvnek előnyére válik-e, nem állítom.

A közoktatásban a finn nyelv, mint tantárgy jelenik meg, amely veszített érdekességéből. Az anyanyelv csak egy az elsajátítandó többi nyelv között, s ez a minősítés csökkenti jelentőségét. Fennáll a veszély, hogy miközben az anyanyelvet csak nyelvként és nem irodalom- és kultúrahordozóként oktatják, az oktatás nyelve egyre inkább az angol lesz (*SKT* 65). Ehhez járul még, hogy a legnagyobb kihívást az általános műveltség elsajátítása terén a második generációs bevándorlók fogják jelenteni (*SKT* 87).

A finn nyelv alkalmazási területe főként a természettudományok és a műszaki tudományok területén szűkül. A Finn Tudományos Akadémia implicit nyelvpolitikájának vezérelve a nemzetköziség: az angol nyelv használatát akkor is hangsúlyozzák, ha nemzeti tematikáról esik szó (SKT 116–117).

A felsőoktatásban számos szakon a hallgatók angol nyelvű tankönyvekből vizsgáznak, a kutatóknak angol nyelven kell megírni a pályázataikat, publikációikat, és konferenciákon angolul kell előadniuk (Laihonen 2009: 138). Az egyetemi kiadványok, a disszertációk nyelve túlnyomó részt angol. Jellemző közjáték, hogy az angol nyelv térnyerése ellen panaszt nyújtott be a Helsinki Egyetem Mezőgazdasági és Erdészeti Karán egy finn diák. A panasztevő szerint a finn alkotmányt sérti az a kar által követett gyakorlat, miszerint a finn diákoknak át kell térniük az angolnyelvűsége, ha csoportjukban akár csak egy külföldi diák tanul (Egey 2023).

Finn nyelvészek aggódnak amiatt, hogy a finn nyelvet az angol egyre több területen szorítja ki (Laihonen 2009: 121). Aggasztónak tartják azt is, hogy a finn nyelvvel kapcsolatos egyetemi állások száma kisebb, mint az idegen nyelvekkel és a második hazai nyelv (a svéd) nyelvvel kapcsolatos állásoké (SKT 34). Az SKT szerzői több javaslatot is megfogalmaztak a finn nyelv védelme érdekében (SKT 224–226):

- az államnak mielőbb meg kell kezdenie Finnország nyelvpolitikai programjának összeállítását,
- az államnak garantálnia kell a finn nyelvet kutató és ápoló intézmények anyagi támogatását,
- a gimnáziumi anyanyelvi oktatást az EU-tagállamok átlagára kell emelni,
- az egyetemek számára nyelvpolitikai programot kell összeállítani,
- a diplomamunkákat nemzeti nyelven kell megírni; angol nyelvű munkához finn nyelvű összefoglalást kell készíteni,
- a kutatásfinanszírozás feltétele legyen, hogy a pályázó szakterületétől függetlenül finnül is tegye közzé eredményeit,
- a kutatás értékelésekor figyelembe kell venni a saját nyelvű publikációkat is,
- gondoskodni kell arról, hogy a kultúra nemzetköziesülése ne menjen a finn nyelvű alkotótevékenység kárára,
- támogatni kell az idegen nyelvű tudományos munkák finnre fordítását.

A finn közszolgálati rádió előadás-sorozatát sugárzott 2017-ben, a finn függetlenség 100. évfordulója alkalmából. A téma a finn nyelv jövője volt, illetve az, milyen lesz Finnország nyelvi helyzete száz év múlva, 2117-ben. Az előadás-sorozat szerint akkor ötmillió embernek volt a finn az első nyelve, 300 ezernek a svéd, 1,2 milliónak más: növekszik az arab, szomáli, kínai, urdu és török nyelvet beszélők aránya, ami – ugyan nem a finn szakemberek, hanem az én véleményem szerint – aggodalomra ad okot.

Az egy-két derülítő vélemény mellett hangsúlyosan jelennek meg borúlátó jóslatok is. Az egyik szerint, ha 100 év múlva Finnország még Finnország, és laknak még itt nemzetiségükre nézve finnek, akik egy olyan nyelvet beszélnek, amelyiket nyelvtani szerkezetét és részben a szókincsét tekintve is finnek lehet nevezni, ez már olyan nyelv lesz, amelynek szókincsét kelet-európai, afrikai és ázsiai (főként kínai) nyelvekből származó elemek tarkítják. Az uralkodó nyelv és a műveltség nyelve az angol, annak is köszönhetően, hogy a jó szándékú szülők nemzedékeken át rábízták gyermekeiket az angol nyelvű óvodai-iskolai-felsőoktatási rendszerre annak érdekében, hogy gyermekeik boldog világpolgá-

rokká váljanak. Ebből következően a helyi nyelv, a finn, társadalmi helyzete és műveltségnyelv-pozíciója meggyengült, s a nyelv a „konyhanyelvvé” válás felé tart. A hazai nyelvek intézete mellett megalapították a finn–angol kutatás és nyelvvelés büszke intézetét Institute for the language of Finnish English néven (Pusztay 2022). És innen már csak egy lépés, hogy eljussunk a nyelvhalál kérdéséhez. Az egyik előadó egy sor kérdést tesz fel: már holnap beköszönt-e a finn nyelv deadline-ja? Mit gondoljunk arról, hogy egy finn nyelvű családban a szülők (*parentit* – az angol szóhoz finn többesjelet téve) úgy döntenek, hogy angolul beszélnek, mert angol nélkül nem lehet boldogulni? A kutatók megjósolták, hogy Finnországban a nyilvános nyelvhasználatban az angol fog uralkodni, a finn pedig a köznapok nyelve lesz, konyhanyelv.

Észtországnak van nyelvstratégiája (*ÉNyFT* 2004–2010, Pomozi 2011). 2001-ben az Oktatási és Tudományos Minisztérium mellett létrehozták az Észt Nyelvta-nácsot, amelynek feladata, hogy tanácsokat adjon a minisztériumnak nyelvpolitikai kérdésekben, nyomon kövesse és elemezze az észti nyelv állapotát, és biztosítsa az észti nyelv használatát minden használati szférában. A Nyelvtudományi Intézetben működik egy terminológiai osztály, amelynek feladata, hogy fejlessze a meglévő terminológiai gyűjteményeket, és támogassa az észti nyelvű terminológia-alkotást. Jelenleg az észti nyelvre az angol és – a korábbinál nagyobb mértékben – a finn fejt ki hatást (*Eesti Vabariik* 100: 248).

Az észti nyelv használatát az egyetemeken – a törvényalkotó szándékával el-
lentétesen – erősen csökkentette a 2013. évi felsőoktatási reform; a reformmal bevezették a bakkalaureátus és mesterképzési programok egynyelvűségének követelményét. Paradox helyzet alakult ki, mert az észti nyelv védelmének jelszava alatt azt érték el, hogy sok, addig kétnyelvű (észti és angol) képzési program egynyelvűvé, de nem észti, hanem angol nyelvűvé vált. A tendencia az, hogy mind az egynyelvű (angol) tantervek száma, mind az angol nyelv használatának aránya nő (hivatalosan az észti nyelvű tantervek 40%-ig lehetnek idegen nyelvűek). Az Oktatási és Kutatási Minisztérium adatai szerint az összes észti nyelvű tanterv szerint tanuló diákok aránya a 2021-et megelőző hét évben 10%-kal csökkent, a 2006–2007-es tanévben az észti nyelven tanuló mesterszakos aránya pedig egyenesen 21%-kal. A gond nem az angol nyelv egyetemi használatában van, hanem az észti nyelv mellőzésében: a többnyelvűség helyett a növekvő angol egynyelvűségben és egykultúrájúságban.

És mindehhez még hozzájárul, hogy lakosságon belül magasnak mondható az orosz anyanyelvűek, de növekvő mértékben az egyéb nyelvűek aránya.

A magyar nyelv státusza az anyaországban rendben lévőnek látszik, és el-
ben minőségével kapcsolatban sem merülnek fel kétségek, hiszen önálló állam nyelve, fejlett, az élet minden területén használható. Ám nyelvünk több ország-
ra szétszakított nyelv, s ez a körülmény már adhat okot aggodalomra (Pusztay 2020a: 13).

A nyelvünkre leselkedő veszélyek:

- kedvezőtlen demográfiai adatok,
- a nyelvhasználati szféra szűkülése az anyaországban a tudomány területén,
- a nyelv minősége, amiből gazdasági károk is keletkeznek, mert például a jogszabályok, szerződések érthetetlen vagy egyértelműen nem értelmezhető voltából

keletkező jogviták és/vagy egyéb törvényszegések megszorodásának anyagi vonzata is van (Pomozi 2020: 125).

– A határon túli magyarság esetében fennáll a kétfélnyelvűség veszélye (Pusztay 2020a: 17). További veszély a vegyes házasságok egynyelvűvé válása, a többségi nyelvű iskola választása. A nyelvromlás egyik oka a nem anyanyelven történő iskoláztatás (Hódi 2020: 57), és az állam asszimilációs politikája.

– a nyelvtörvény hiánya,

– a terminológia szétfejlődése. Minden határon túli régióban probléma az egységes terminológia és a terminológiafejlesztés hiánya, illetve a magyarországi jogi-közigazgatási-tudományos terminológiához való alkalmazkodás kérdése és mértéke. Mivel „a különböző szaknyelvi regiszterekben használt terminusok a köznyelvben is megjelennek, fontos a nyelvi menedzselés és a szaknyelvi korpusztervezés”, írja Benő Attila (2020: 36).

– a nyelvjárások stigmatizálása, ami a határon túli magyarság körében akár az anyanyelv feladásához is vezethet (Pusztay 2024).

A különböző szakterületek kisebbségi nyelvű terminológiájának kialakulásában a többségi nyelv mintája nagy szerepet játszik (ahogy annak idején a német nyelv is az egész magyar nyelvterületre érvényes szakszókincs megteremtésében). Ennek következtében előfordulhat, hogy a különböző, magyar nyelvet érő többségi nyelvek hatására ugyanannak a fogalomnak több magyar nyelvű megfelelése is lehet, ami végső soron akadályozhatja a szakmai kommunikációt. (Ebből a célból indítottam el a *maTer* (magyar–magyar terminológia) programot, amely szakmai támogatás híján négy kiadvány után időlegesen félbeszakadt, de az idén folytatódni fog. A kárpátaljai projekt koordinátora Zékány Krisztina, az ungvári egyetem magyar tanszékének vezetője.) (Pusztay 2020b)

Zárásul

■ Láthatjuk tehát, hogy még a biztosnak látszó helyzetben lévő államnyelvek is lehetnek veszélyeztetett helyzetűek. Az ezekre irányítandó nyelvpolitikát illetően még időben kongatjuk a vészharangot. Egy idő után, ha nem változik a helyzet, már késő lesz.

■ IRODALOM

Benő Attila: *Nyelvi ideológiák, nyelvpolitikák és nyelvtervezési feladatok Erdélyben*. In: Pusztay János (szerk.): *Veszélyeztetett-e a magyar nyelv?* Budapest, Anyanyelvápolók Szövetsége, 2020. 29–39.

Dabóczy Katalin – Kovács Magdolna: A magyar származásnyelvi oktatás lehetőségei a finn nyelvpolitika tükrében. In: *Magyarok Skandináviában. Finnország*. Báthory téka, főszerk. Pusztay János, Minoritates 5, Badacsony – Budapest – Sárospatak, 2025. 29–36.

Esti Vabariik 100: TEA Kirjastus, Tallinn, 2017.

Egry Emese: Bugát Pál időszerűsége. In: Pusztay János (szerk.) 2023: *Finnugor szóttes. Ünnepi könyv Pomozi Péter 60. születésnapjára*. Budapest, 2023. 52–56.

ÉNyFT 2004–2010: Az észti nyelv fejlesztési stratégiája 2004–2010. Fordította Vígáhné Szabó Melinda. *hEUréka*, Szombathely, 2005. 65.

Gál Noémi: Veszélyeztetett nyelvek és a nyelvésztés. *Korunk* 2009/2: 12–18.

Gál Noémi: *A nyelvi revitalizáció. Elméletek, módszerek, lehetőségek*. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai 6, Kolozsvár, 2010.

Hódi Éva: *Anyanyelvünk a Délvidéken. A veszélyeztetett magyar nyelv*. In: Pusztay János (szerk.): *Veszélyeztetett-e a magyar nyelv?* Budapest, Anyanyelvápolók Szövetsége, 2020. 52–61.

Kovács Magdolna: *A finnországi magyarok egy csoportjának identitása és nyelvi attitűdjei*. In: Borbély Anna – Vanëoné Kremmer Ilikó – Hattay Helga (szerk.): *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. 15. Élőnyelvi Konferencia Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6. Segédkönyv

- vek a nyelvészet tanulmányozásához 101: 311 – 318. MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar, Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra. Tinta Könyvkiadó, 2009.
- Michael Krauss: The world's languages in crisis. *Language* 1992. 68/1: 4–10.
- Michael Krauss: The Scope of the Language Endangerment Crisis and Recent Response to it. In: Matsumura, Kazuto (szerk.): *Studies in Endangered Languages*. ICHEL Linguistic Studies 1. Hituzi Syobo, Tokyo, 1998.
- Petteri Laihonon: *A finn nyelvpolitika*. Magyar Nyelvjárások, 2009. 47: 119–143.
- M. Bodrogi Enikő: *A kisebbségpolitika általános jellemzői a skandináv térségben*. In: *Nyelvek és nyelvvaltozatok 1*. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai, Kolozsvár, 2007. 4: 175–184.
- Pomozsi Péter: *Kis nyelv – nagy stratégia*. In: Pomozsi Péter (szerk.): *Kis nyelv – nagy stratégia. Az észti nyelvpolitikai modell*. Az észti kultúra kiskönyvtára I., Budapest, 2011. 7–20.
- Pomozsi Péter: *Népességváltás és magyar identitás a Kárpát-medencében. Nyelvpolitikai lehetőségeink száz évvel Trianon után*. In: Pusztyai János (szerk.): *Veszélyeztetett-e a magyar nyelv?* Budapest, Anyanyelvpolók Szövetsége, 2020. 116–164.
- Pusztyai János: *Nyelvével hal a nemzet. Az oroszországi finnugor népek jelene és jövője 11 pontban*. – A Magyarágkutató Könyvtára XXVIII. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2006. 317.
- Pusztyai János: *Veszélyeztetett-e a magyar nyelv? Bevezető gondolatok*. In: Pusztyai János (szerk.): *Veszélyeztetett-e a magyar nyelv?* Budapest, Anyanyelvpolók Szövetsége, 2020. 13–20. (A továbbiakban Pusztyai 2020a)
- Pusztyai János: *Esettanulmány a magyar–magyar terminológiához*. In: *Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 90. születésnapjára*. Ungvár, Shark, 2020. 226–233. (A továbbiakban Pusztyai 2020b)
- Pusztyai János: *Finn – finish? – Nyelvi helyzet száz év múlva*. *Édes Anyanyelvünk*, 2022. XLIV/3: 18–19.
- Pusztyai János: *Egy nyelvcsalád tündöklése és ...?* Nap Kiadó, Budapest, 2023. 483.
- Pusztyai János: *Nyelvben mért veszteség*. Savaria University Press, Szombathely, 2024. 322.
- Mart Rannut: Postmodern Trends in Current Language Development. In: Mtslang, Helle – Rannut, Mark (szerk.): *Languages in development*. München, Lincom Europa, 2003.
- SKT*: Auli Hakulinen – Jyrki Kalliokoski – Salli Kankaanpää – Antti Kanner – Kimmo Koskeniemi – Lea Laitinen – Sari Maamies – Pirkko Nuolijärvi: *Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 7, Helsinki, 2009.
- STV 2020: Suomen tilastollinen vuosikirja 2020*.
- Suomen tilasto 2021*
- Suomen Tilastokeskus*: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuutajat-vaestossa/vieraskieliset.html>
- Tóth Péter: Népesedési viszonyok. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2017. 109–136.
- UNESCO 2003: Language Vitality and Endangerment. *UNESCO Intangible Cultural Heritage Unit's Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages*. Approved 31 March 2003 by the Participants of the International Expert Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages. UNESCO, Paris-Fontenoy, 1012 March 2003
- Yliopilaslehti* 2022/8.